

УДК 331.556.4

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ
МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ****Осацька Ю.Є., к.е.н.
Житнікова Ю.В.
Ванічкіна М.А.***Університет митної справи та фінансів*

У статті проаналізовано сучасний стан та причини зовнішньої трудової міграції в Україні. Оскільки міжнародна міграція робочої сили посилюється в періоди криз, особливу увагу в статті приділено особливостям зовнішньої трудової міграції в період соціально-економічної нестабільності. Поширення процесу зовнішньої міграції здійснює неоднозначний вплив на розвиток економіки: з одного боку, сприяє більш повному використанню робочої сили, а з іншого – відтоку кваліфікованих кадрів. З огляду на суперечність наслідків міграції проаналізовано позитивні та негативні ефекти даного явища для країни-донора робочої сили. Обґрунтовано причини інтелектуальної міграції в Україні. Визначено завдання державної політики щодо нейтралізації негативних наслідків і посилення позитивного ефекту, одержуваного країною в результаті трудової міграції.

Ключові слова: глобалізація, політична та економічна нестабільність, міграція, міжнародна трудова міграція, інтелектуальна міграція, безробіття, робоча сила, позитивні та негативні наслідки міграції.

UDC 331.556.4

**CURRENT STATUS AND FEATURES OF EXTERNAL LABOR
MIGRATION IN UKRAINE****Osatska Y., Ph.D
Zhitnikova Y.,
Vanichkina M.***University of Customs and Finance*

This article analyses current status and the reasons of external labor migration in Ukraine. Since the international labor migration increases in the period of crisis, the special attention is paid to the features of external labor migration in the period of social and economic instability. The process of external migration spreading has an ambiguous impact on the economy: on the one hand, it enhances the use of labor, and on the other one - the outflow of qualified personnel. The article contains an analysis of the positive and negative consequences of migration for the labor of donor country. The special attention is accented on the reasons of intellectual migration in Ukraine. Tasks of public policy for negative effects neutralisation and enhance the positive effect received by the country as a result of migration are defined.

Keywords: globalization, political and economic instability, migration, international labour migration, intellectual migration, unemployment, labour force, positive and negative consequences of migration.

Актуальність проблеми. В умовах глобалізації світового господарства та міжнародних економічних відносин зростання масштабів трудової міграції характерне для всіх регіонів світу і груп країн, проте інтенсивність міграційних процесів є різною. Відмінності в рівні розвитку національних економік, рівнях заробітної плати та умов праці, системах освіти і охорони здоров'я породжують міжнародну міграцію робочої сили в основному з країн, що розвиваються в розвинуті країни.

Політична та економічна нестабільність в Україні, низький рівень заробітної плати у всіх секторах її економіки, зростання безробіття, поширення бідності й високий рівень майнового розшарування населення штовхають українців в еміграцію у пошуках кращого життя.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вагомий внесок в процес дослідження теоретико-методологічних та практичних засад міжнародної трудової міграції здійснили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як: С. Бондирєв, Т. Заславська, А. Золберг, А. Кіреєв, О. Когородова, О. Кириленко, Е. Лабінова, К. Макконел, О. Малиновська, Д. Массей, С. Пирожков, Н. Сирочук, А. Сухов.

Разом з тим, зважаючи на сучасну політичну та економічну ситуацію, на нашу думку, додаткового дослідження та оцінки потреби динаміка міграційних процесів України в умовах соціально-економічної нестабільності, зокрема міграції висококваліфікованих кадрів.

Метою роботи є визначення особливостей зовнішньої трудової міграції в умовах соціально-економічної нестабільності та аналіз впливу міграційних процесів на економіку України.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах розширення світогосподарських зв'язків трудова міграція з часом набула глобального характеру. На відміну від радянських часів, коли переважала внутрішня міграція, в сучасних умовах все більшого розвитку набуває зовнішня трудова міграція [5].

Основною причиною міграції населення з України на сьогоднішній день є політична та економічна нестабільність в країні. Невпевненість у завтрашньому дні підштовхує працездатне населення до пошуку більш стабільних джерел доходу за кордоном, що дозволяє будувати плани

стосовно свого майбутнього та майбутнього своїх дітей. Політична нестабільність не лише викликає зневіру людей до політичної системи та керівників держави, а й породжує економічну нестабільність [2].

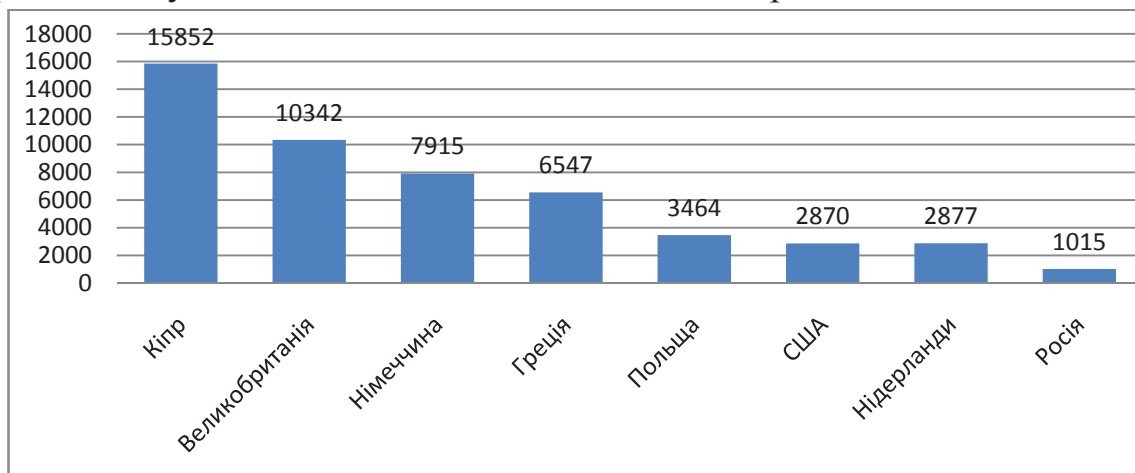
Сучасна економічна криза завдала відчутного удару купівельній спроможності української сім'ї: придбання одягу, взуття, інших речей стали більш рідкими (61,8%). В щодругій сім'ї рідше купують деякі продукти харчування. Інакше й бути не могло: адже сімейний гаманець помітно схуднув в кожному третьому домогосподарстві через невиконання заробітної плати чи пенсії, або її виплати в неповному обсязі. Щоп'яту сім'ю зачепили безробіття або неповна зайнятість. Почалися труднощі з виплатами отриманих в банках кредитів, водночас вкладники не можуть отримати зроблені ними раніше грошові внески на депозити на швидке одужання економіки і поліпшення рівня й якості життя співвітчизники не очікують [6].

Політична та соціально-економічна нестабільність знижує впевненість людей у майбутньому, активізуючи їх міграційні настрої. Сьогодні Україна стала однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі. Однак оцінити обсяги трудової міграції українців за кордон досить проблематично, що зумовлено відсутністю однозначної інформації щодо її кількості та регіональних особливостей. Дані вітчизняної офіційної статистики навіть приблизно не відбивають дійсних масштабів трудової міграції громадян України. За різними експертними оцінками, кількість міграційних поїздок українських громадян за кордон коливається у межах від 4 до 7 млн. осіб або від 8,6 до 15,1% чисельності усього населення України та від 19,5 до 34,1% економічно активного населення працездатного віку [4].

Чисельність українців, що у 2014 році офіційно працювали за кордоном, склала 78022 особи. Найбільше працюючих українців на Кіпрі (20,3%), у Великобританії (13,3%), у Німеччині (10,1%) та у інших країнах (рис. 1).

Бажання українців виїхати до інших країн, з метою працевлаштування, зумовлено низкою причин, серед яких можна виділити: значна різниця в умовах праці та розмірах її оплати в Україні та за кордоном; високий рівень безробіття через недостатню кількість робочих місць та незадовільний стан економіки; політична та економічна ситуація в країні; відсутність перспектив розвитку для висококваліфікованих працівників.

Розглянемо детальніше причини трудової міграції в Україні. Так, одним із найбільш важливих чинників, що спонукає трудові ресурси переміщуватись за кордон в пошуках працевлаштування, є розмір заробітної плати. В Україні середня заробітна плата за січень-липень 2015 року складала 3944 грн., що в середньому складає 180 дол. США [9]. Наприклад, в порівнянні з Польщею, середня заробітна плата в Україні в 6 разів менша, а порівняно з США – в 30 разів. Тому низький рівень оплати праці змушує українців виїжджати за кордон з метою працевлаштування або зміни постійного місця проживання.

Рис. 1 Чисельність громадян України, які тимчасово працюють за кордоном, працевлаштованих суб'єктами господарської діяльності, що мають відповідну ліцензію у 2014 р., осіб.

Джерело: Розраховано за даними [9].

Наступним, не менш важливим чинником, є високий рівень безробіття в Україні, що зумовлено економічною ситуацією, закриттям підприємств, масовим скороченням робочих місць. За даними офіційної статистики у 2014 році зареєстрована кількість безробітних різко збільшилась на 337,2 тис. осіб порівняно з попереднім роком. Слід зазначити, що майже 98% безробітних шукали роботу або намагались почати власну справу, а середня тривалість пошуку роботи складає півроку. Відсутність роботи знижує рівень життя значної частини українців, що зумовлює збільшення міграції та змушує їх шукати роботу за кордоном (табл. 1).

Потоки трудових мігрантів спрямовані в основному до сусідніх країн – Російська Федерація (43%), Польща (14%), Чеська Республіка (13%), та до країн с привабливішими умовами – Італія (13%), Іспанія (5%), Німеччина (2%). Причому до Росії та Чеської Республіки виїждять переважно чоловіки, де вони працюють на будівництві, тоді як серед

мігруючих до Італії та Угорщини переважають жінки, де вони працюють відповідно в якості домашньої прислуги та у сільському господарстві [7].

Окремо можна виділити міграцію висококваліфікованих працівників, що отримала назву інтелектуальна міграція. Специфіка сучасної еміграції українських висококваліфікованих фахівців полягає в тому, що це потік осіб з високою професійною мотивацією: для них характерна пріоритетність можливостей професійної реалізації і задоволення професійних очікувань та вимог перед чинником географічного місця використання своїх знань. Для багатьох з них це означає не лише і не стільки ментальну орієнтованість на конкретну країну-реципієнта, скільки орієнтованість на своє професійне співтовариство, якому властиві елементи транснаціоналізованості.

Таблиця 1- Безробітне населення (за методологією МОП) за тривалістю пошуку роботи у 2010-2014 роках [9]*

Роки	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. Осіб	З них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу		Середня тривалість пошуку роботи, місяців
		всього, тис. Осіб	у % до всіх безробітних	
2010	1713,9	1648,4	96,2	7
2011	1661,9	1608,4	96,8	6
2012	1589,8	1542,4	97,0	6
2013	1510,4	1473,7	97,6	6
2014	1847,6	1801,6	97,5	5

*Без тимчасово окупованої території АР Крим та міста Севастополь.

Джерело: Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

В той же час, не слід занижувати і такий вагомий чинник інтелектуальної міграції як економічний, оскільки для більшості українських вчених важливе значення має так званий чинник благополуччя: гідний рівень заробітної плати, високий рівень матеріально-технічного оснащення робочого місця, хороші умови праці і життя [7]. Недостатнє фінансування наукової сфери та матеріальна база досліджень стримує розвиток наукових відкриттів в нашій країні, позбавляє науковців перспективи професійної реалізації. Відтік висококваліфікованої робочої сили негативно позначається на розвитку технологій, медичної та наукової сфер в Україні.

Як видно з табл.2, переважна кількість трудових мігрантів мають повну та базову вищу освіту, що свідчить про відтік висококваліфікованої робочої сили, тобто характеризує інтелектуальну міграцію.

Найпотужнішим інтелектуальним реципієнтом, зокрема і для України, є США. У сфері науки і техніки нині там працює 30% іммігрантів з докторським ступенем. За обсягами еміграції Україна посідає 5-е місце в світі. За даними Світового банку, за кордоном знаходиться 6,6 млн. українців, які виїхали у різні роки (це майже 15% населення країни). Швидкими темпами зростає чисельність “маятникових” висококваліфікованих мігрантів: сьогодні багато вчених живуть і за кордоном, і на батьківщині, постійно мігруючи між двома країнами. Відомо, що багато вчених, викладачів вищих навчальних закладів Західної України працюють як в Україні, так і в Польщі, Угорщині, Словаччині тощо [1].

Таблиця 2- Чисельність громадян України, які тимчасово працюють за кордоном, працевлаштованих суб'єктами господарської діяльності, що мають відповідну ліцензію (за рівнем освіти)

	2013 рік		2014 рік	
	особи	у % до підсумку	особи	у % до підсумку
Усього працювали за кордоном, осіб	75 757	100,0	78 022	100,0
з них мали освіту: повну вищу	34 643	45,7	37 534	48,1
базову вищу	9 428	12,4	9 632	12,3
професійно-технічну	19 582	25,8	21 061	27,0
повну загальну середню	11 891	15,7	9 315	11,9
базову загальну середню	207	0,4	468	0,7
Початкову	6	0,0	12	0,0

На особливу увагу заслуговує міграційний потенціал молоді України. Вагомим чинником, який поштовхує міграцію української молоді до більш розвинених країн, виступає бажання отримати високоякісну освіту у закордонних навчальних закладах, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність на ринку праці. Найбільш популярними країнами для навчання серед вітчизняних студентів залишаються США, Німеччина, Франція та Польща [2].

Проаналізувавши тенденції розвитку міграційних процесів можна сказати, що зростання потоків трудових мігрантів з України здійснює неоднозначний вплив на стан національної економіки. З одного боку, завдяки відтоку робочої сили з країни пом'якшується соціальна напруга на ринку праці, знижується рівень безробіття. Важливе значення відіграє міграційний капітал, який виступає джерелом фінансування економічного зростання. Більша частина мігрантів здійснюють грошові перекази в Україну, які формують інвестиційну базу для розвитку бізнесу. Безумовно надходження валютних переказів від іммігрантів

сприяє покращенню рівня життя і добробуту їх сімей. З іншого боку, значний відтік мігрантів з країни приводить до значних економічних та соціальних витрат. Так, серед негативних наслідків міграції можна виділити наступні: втрата висококваліфікованих спеціалістів, зниження інтелектуального потенціалу країни; додаткові витрати з бюджету на підготовку нових спеціалістів; виникнення тенденції до спаду темпів економічного зростання; втрата кваліфікації більшості трудових мігрантів, які працюють не за спеціальністю; нелегальна трудова міграція не здійснює відрахувань до пенсійного та соціального фондів; погіршення демографічної ситуації; розлад сімей [5, 8].

Висновки. В умовах соціально-економічної та політичної нестабільності зовнішня трудова міграція для багатьох громадян України стала чи не єдиним виходом та можливістю працевлаштуватись й отримати гідний заробіток. Слід відмітити, що в умовах глобалізації трудова міграція стає все більш інтелектуалізованою, через що Україна втрачає науковців, висококваліфікованих спеціалістів, які б могли зробити вагомий внесок в технологічний, науковий та інноваційний розвиток держави. У великих масштабах зовнішня трудова міграція може зашкодити розвитку економіки та соціальної сфери в Україні, тому невід'ємною складовою національної стратегії розвитку має стати регулювання міграційних процесів.

Для нейтралізації негативних наслідків і посилення позитивного ефекту, одержуваного країною в результаті трудової міграції, держава має забезпечити:

1) спрямування економічної політики держави на створення сприятливих умов для ведення середнього, малого бізнесу та самозайнятості, формування привабливого внутрішнього ринку праці, створення додаткових робочих місць;

2) здійснення ефективного валютно-кредитного регулювання та створення сприятливого валютного клімату з метою заохочення валютних переказів трудових мігрантів;

3) створення сприятливих соціально-економічних умов для заохочення внутрішньої трудової міграції, як альтернативи зовнішній трудовій міграції;

4) оптимізацію державної міграційної політики України;

5) заохочення повернення емігрантів на батьківщину, сприяння їх зайнятості в державному та приватному секторах, розробку програм їх професійного навчання та перенавчання;

б) захист прав громадян, що працюють за кордоном;

7) регулювання імміграції, заохочуючи приїзд більш освічених та кваліфікованих іммігрантів [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грішнова О. Конкурентоспроможність висококваліфікованих працівників на міжнародному ринку праці: проблеми і виклики / О. Грішнова, В.Синенко // Україна: аспекти праці. – 2015. – №. 1. – С. 3-7.
2. Кизима І.С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України / І.С. Кизима // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки – 2009. – Вип. 15. - С. 365-369.
3. Кириленко О.М. Розвиток міграційних процесів в Україні / О.М.Кириленко, В.О. Ільєнко //Проблеми підвищення ефективності інфраструктури.–2014.– Т.1.– №. 37.
4. Корогодова О.О. Оцінка впливу міжнародної міграції на розвиток економіки України / О.О. Корогодова, О.С. Бабанина // Економічний вісник Національного технічного університету України. – 2014. – №. 11. – С. 47-53.
5. Пінчук І.О. Вплив трудової еміграції на економічний потенціал України / І.О. Пінчук, О.О. Юренко //Науковий вісник PUET: Economic Sciences. – 2015. – №. 2 (58).
6. Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси в Україні / І. Прибиткова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/institute/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%20%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D0%B8.pdf>
7. Прохоренко Н.Є. Інтелектуальна міграція: причини та чинники / Н.Є. Прохоренко // Соціопростір: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи». – №1'10. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/files/magazine/1_2010/2_6_1.pdf
8. Сирочук Н. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського союзу: фактори впливу / Н. Сирочук //Економічний вісник Національного технічного університету України. – 2014. – №. 11. – С. 110-118.
9. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>